

УДК [378. 011. 3 – 051 : 36] (477)

К. С. Профатилова

ПРОФЕСІЙНА ПІДГОТОВКА СОЦІАЛЬНИХ ПРАЦІВНИКІВ У СИСТЕМІ ВИЩОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ

На етапі трансформації українського суспільства, перетворень у політичній, соціально-культурній та економічній системах постала потреба реконструкції старої і створення нової системи захисту населення, пошуків нових підходів до становлення соціальної роботи. В сучасних умовах принциповою особливістю соціальної роботи як професії є її універсальний характер, вона виступає важливим елементом реалізації соціальної політики держави. Ці положення й обумовили появу професії – „соціальний працівник”. Виконуючи в діяльності державних соціальних служб у галузі соціального захисту та соціального забезпечення ролі виконавця, управлінця, організатора та посередника у процесі соціального захисту і підтримки людей, він є носієм і суб'єктом загальної та професійної культури. Це, у свою чергу, визначило необхідність професійної підготовки та освіти працівників соціальної сфери.

Соціальна робота, як вид професійної діяльності в Україні забезпечена нормативними документами серед яких основними є Закони України „Про соціальні послуги”, „Про соціальну роботу”, „Про загальні засади державної молодіжної політики в Україні”, „Про соціальну роботу з дітьми та молоддю”.

Після того, як у навчальні заклади була введена спеціальність „Соціальна робота” (наказ Держосвіти СРСР від 7 серпня 1991 р. №376), посилювався активний інтерес соціологів, філософів, педагогів і психологів, правознавців і медиків до проблем соціальної роботи, соціального захисту та соціальних послуг соціально незахищеному населенню. Все це зумовило необхідність розширення і створення нових державних і недержавних соціальних інститутів, активізації діяльності соціальних служб і різнопрофільних соціальних закладів. Водночас даний процес посилював увагу до питань професійної підготовки кваліфікованих спеціалістів – соціальних працівників, які мали забезпечити успішну діяльність соціальних інститутів та надавати допомогу різним категоріям населення на професійному рівні [2; 5].

Проблеми професійної підготовки фахівців соціальної сфери привертають значну увагу вітчизняних дослідників: особливості формування фахівців у системі вищої освіти розглянуті в роботах О. Дубасенюк, І. Звервої, Л. Міщик, А. Капської, І. Козубовської, О. Карпенко, В. Поліщук; специфіка підготовки до виконання певних професійних функцій висвітлена у працях Г. Локаревої, С. Пащенко, А. Первушиної; до роботи з різними категоріями клієнтів –

Ю. Мацкевич, Л. Пундик, С. Харченко; зарубіжний досвід професійної підготовки соціальних працівників □ у роботах Л. Вінникової, Н. Гайдук, С. Когут, А. Кулікової, Г. Лещук, Н. Микитенко, О. Пічкач, О. Пришляк, Н. Собчак, В. Тищенко та інших.

Професійна підготовка кадрів □ спеціалістів різних галузей □ у будь-якій країні є надзвичайно важливим завданням держави. Його розв'язання набуває своєї гостроти залежно від того, наскільки близько стоять ті чи інші спеціалісти до сфери життєдіяльності суспільства. Це, безумовно, довгий і тривалий процес, а його основи мають закладатися вже у вищому навчальному закладі. Тому **метою** нашої **статті** є теоретичне обґрунтування системи професійної підготовки фахівців з соціальної роботи у вищих навчальних закладах України.

Як зазначає В. Поліщук, *професійна підготовка соціальних працівників* □ це процес і результат оволодіння цінностями соціальної та соціально-педагогічної діяльності, професійно необхідними знаннями, вміннями й навичками, формування професійно важливих особистісних якостей, які є основою готовності до професійної соціальної та соціально-педагогічної діяльності [2, с. 233]. На думку Є.Холостової *підготовка фахівців з соціальної роботи* – це форми та рівні професійної освіти основної категорії спеціалістів в галузі соціальної роботи [1].

Підготовка соціальних працівників як окремий напрям професійної освіти в Україні почав формуватися на початку 1990-х років. У квітні 1991 року Постановою Держкомпраці СРСР „Кваліфікаційний довідник посад керівників, спеціалістів і службовців” був доповнений кваліфікаційною характеристикою „спеціаліст із соціальної роботи” та „соціальний працівник”. На сьогодні в Україні сформовано систему неперервної підготовки соціальних працівників. Основними структурними компонентами цієї системи у вищих навчальних закладах є різнорівнева професійна підготовка за освітньо-кваліфікаційними рівнями (ОКР) молодший спеціаліст, бакалавр, спеціаліст та магістр [6, с. 303].

Термін навчання у вищих навчальних закладах за спеціальністю „Соціальна робота” при здобутті освітньо-кваліфікаційного рівня „молодший спеціаліст” складає 4 роки на базі неповної загальної середньої освіти; здобуття освітньо-кваліфікаційного рівня „бакалавр” триває 4 роки на базі повної загальної середньої освіти, навчання за ОКР „спеціаліст” або „магістр” здійснюється протягом 1 року на основі базової вищої освіти або повної вищої освіти (при умові закінчення навчання ОКР „бакалавр” або „спеціаліст”). Таким чином, система професійної соціальної освіти в Україні є багаторівневою і неперервною. Багаторівневність освіти полягає в тому, що необхідні знання, вміння і навички із соціальної роботи фахівці можуть здобути на різних освітньо-кваліфікаційних рівнях. Неперервність – у поступовому проходженні різних за складністю освітньо-кваліфікаційних рівнів з можливістю продовжувати навчання упродовж всього життя.

Системоутворюючими елементами неперервної професійної освіти соціальних працівників є: вимоги й потреби суспільства та клієнтів, цінності, мета, зміст і технології соціальної і соціально-педагогічної діяльності, необхідність формування у фахівців готовності до виконання професійних обов'язків, професійної компетентності й професійно зумовлених особистісних якостей. *Мета професійної підготовки* соціальних працівників в умовах неперервної освіти полягає у формуванні професійно компетентного, конкурентоспроможного й мобільного фахівця шляхом створення сприятливих умов для усвідомленого професійного самовизначення, професійно-особистісного формування в системі різнорівневої професійної підготовки. і професійного зростання на всіх етапах трудової діяльності.

Мета професійної підготовки майбутніх соціальних працівників у ВНЗ полягає у створенні оптимального освітньо-виховного простору для професійно-особистісного формування майбутнього фахівця, забезпечення пролонгованої діагностики з метою визначення відповідності рівня професійної підготовки освітньо-кваліфікаційним стандартам, визначення спеціалізації і майбутнього місця роботи [2, с. 234].

Професійна підготовка майбутніх соціальних працівників у вищих навчальних закладах здійснюється відповідно до Державних освітніх стандартів, впровадження яких зумовлене необхідністю забезпечення встановленого рівня якості вищої освіти. Державні галузеві стандарти підготовки фахівців соціальної сфери містять загальні вимоги до якості підготовки та окреслюють коло професійних умінь і навичок фахівців соціальної сфери [3, с. 99]. Вони складаються з державного і регіонального компонентів. Державний компонент освітніх стандартів у галузі соціальної роботи включає; загальні вимоги до освітньо-професійної програми та освітньо-кваліфікаційної характеристики соціальних працівників; вимоги до обов'язкового мінімуму змісту основних освітніх програм вищої освіти, умов її реалізації, практики та кінцевої (підсумкової) атестації випускників; терміни засвоєння освітніх програм вищої професійної освіти за фахом „Соціальна робота”; максимальне навчальне навантаження. Відповідно регіональний компонент державних освітніх стандартів відображає регіональні особливості підготовки майбутніх соціальних працівників і визначається вищим навчальним закладом який готує соціальних працівників самостійно [6, с. 304-305].

Професійна підготовка соціальних працівників передбачає змістовий, діяльнісний, функціональний, технологічний, організаційно-управлінський, нормативно-правовий, професійно-особистісний і моніторингово-корекційний компоненти. [2, с. 235]

Змістовий компонент відображає зміст професійної підготовки соціальних працівників і зумовлюється цінностями й суттю соціальної та соціально-педагогічної діяльності, загальною метою професійної

підготовки в умовах неперервної освіти, конкретними цілями й завданнями структурних компонентів, а також рівнем розвитку теорії і практики соціально-педагогічної діяльності, вимогами споживачів соціально-педагогічних послуг.

Діяльнісний компонент забезпечує підготовку майбутніх соціальних працівників до виконання соціальної / соціально-педагогічної діяльності на професійному рівні в професійно спрямованому середовищі, що можливе за умови оптимального поєднання теоретичного й практичного компонентів професійної підготовки; залучення студентів до вирішення проблем, завдань соціальної / соціально-педагогічної діяльності; суб'єктної позиції всіх учасників навчально-виховного процесу.

Функціональний компонент зумовлений необхідністю підготовки майбутніх фахівців до компетентного виконання завдань, функцій і ролей.

Технологічний компонент професійної підготовки соціальних працівників в умовах неперервної освіти полягає у виборі оптимальних технологій допрофесійної, професійної і післядипломної освіти через вибір змісту, форм, методів підготовки, моделей навчання, що сприяє актуалізації мотиваційних компонентів процесу професійного самовизначення, професійного формування, професійного росту й удосконалення. Технологічний компонент є визначальним у виборі спеціалізації й оволодінні технологіями соціально-педагогічної діяльності.

Організаційно-управлінський компонент полягає у визначенні державного стандарту професійної підготовки соціальних працівників різного освітньо-кваліфікаційного рівня; розробці нормативних документів, які визначають основу стандартів (ОКХ, ОПП, навчальні плани, програми, підручники, посібники), та інших документів, які забезпечують регламентування і стандартизацію процесу професійної підготовки (положення про атестацію, акредитацію і ліцензування навчальних закладів; про підвищення кваліфікації і перепідготовку педагогічних кадрів; про державну атестацію та ін.).

Нормативно-правовий компонент базується на нормативно-законодавчій основі й передбачає створення й забезпечення правового поля для діяльності навчальним закладам різних рівнів акредитації і форм власності та їх підрозділам, які здійснюють підготовку соціальних працівників.

Професійно-особистісний компонент зумовлений тим, що суб'єктами соціальної й соціально-педагогічної діяльності мають бути властиві професійно-особистісні якості, адекватні загальноприйнятим у світовому співтоваристві професійним цінностям. Професійно-особистісний компонент диктує необхідність приділяти особливу увагу в процесі фахової підготовки питанням формування професійно зумовлених особистісних якостей.

Моніторингово-корекційний компонент виявляється у моніторингу досягнутих результатів, зіставленні їх з метою функціонування як системи в цілому, так і окремих структурних компонентів і внесення, у разі потреби, відповідних коректив у їх діяльність; аналізі якості освіти, основними показниками якої є відповідність рівня професійної підготовки соціальних працівників вимогам державного стандарту, споживачів соціально-педагогічних послуг і споживачів освітніх послуг [2; 5].

Отже, узгоджена взаємодія системоутворюючих і структурних компонентів є необхідною умовою успішного функціонування системи професійної підготовки соціальних працівників в умовах неперервної освіти, що забезпечує неперервну професійну підготовку, досягнення визначених цілей і результатів професійно-особистісного формування фахівців. Слід зазначити, що фахівців з соціальної роботи готують у ВНЗ Луганська, Києва, Тернополя, Ужгорода, Харкова, Львова, Дніпропетровська, Вінниці, Запоріжжя, Черкас, Чернігова, Одеси та інших містах України, що свідчить про затребуваність спеціалістів у галузі соціальної роботи та соціального забезпечення та необхідність продовження професійної підготовки за цим фахом, а можливо, й розширення мережі навчальних закладів не тільки вищої, а й професійно-технічної та післядипломної освіти.

Список використаної літератури

1. Зимняя И. А. Подготовка социального работника как многоуровневый процесс // Социальная работа. □ М., 1992. □ № 6. □ С. 85-91. **2. Енциклопедія** для фахівців соціальної сфери / за заг. ред. проф. І. Д. Зверєвої. – Київ, Сімферополь. : Універсум. – 2012. – 536 с. **3. Карпенко О. Г.** Вступ до спеціальності „Соціальна робота” : навчально-методичний посібник / О. Г. Карпенко. – К. : Видавничий дім „Слово”. – 2011. – 248 с. **4. Обучение** социальной работе : состояние и перспективы : материалы Международных Конгрессов Школ Социальной работы / под ред. В. Г. Бочаровой. □ М., 1997. □ 283 с. □ С. 13-16. **5. Поліщук В. А.** Теорія і методика професійної підготовки соціальних педагогів в умовах неперервної освіти : монографія / за ред. Ничкало Н. Г.— Тернопіль, ТНПУ, 2006. □ 424 с. **6. Соціальна робота** : підручник / В. А. Поліщук, О. П. Бартош-Пічка, Н. М. Горішна, Г. В. Лещук, О. Ю. Пришляк / За заг. ред. Н. Г. Ничкалою. – Тернопіль. : ВАТ „ТВПК” „Збруч”. □ 2010. – 330 с.

Профатилова К. С. Професійна підготовка соціальних працівників у системі вищої освіти України

У статті розкрито актуальність та необхідність професійної підготовки фахівців за спеціальністю „Соціальна робота” у вищих навчальних закладах України, показано історичний аспект появи професії „Соціальний працівник”. Охарактеризовано зміст основних

структурних компонентів різнорівневої системи професійної підготовки соціальних працівників у вищих навчальних закладах України за освітньо-кваліфікаційними рівнями молодший спеціаліст, бакалавр, спеціаліст та магістр та визначена тривалість навчання при здобутті кожного з цих рівнів; доведено, що система професійної підготовки соціальних працівників в Україні є неперервною та багаторівневою. Розкрито призначення державних галузевих освітніх стандартів в галузі соціальної роботи та пояснено зміст державного та регіонального структурних компонентів як складових цих стандартів. Визначено поняття, мету та компоненти професійної підготовки фахівців соціальної сфери при здобутті ними вищої освіти.

Ключові слова: підготовка фахівців з соціальної роботи, професійна підготовка соціальних працівників, державні освітні стандарти.

Профатилова Е. С. Профессиональная подготовка социальных работников в системе высшего образования Украины.

В статье раскрыты актуальность и необходимость профессиональной подготовки специалистов по специальности „Социальная работа” в высших учебных заведениях Украины, показан исторический аспект появления профессии „Социальный работник”. Охарактеризовано содержание основных структурных компонентов разноуровневой системы профессиональной подготовки социальных работников в высших учебных заведениях Украины по образовательно-квалификационным уровням младший специалист, бакалавр, специалист и магистр; доказано, что система профессиональной подготовки социальных работников в Украине является непрерывной и многоуровневой. Раскрыто назначение государственных образовательных стандартов в области социальной работы и объяснено содержание государственного и регионального структурных компонентов этих стандартов. Определены понятие, цель и компоненты профессиональной подготовки специалистов социальной сферы при получении ими высшего образования.

Ключевые слова: подготовка специалистов по социальной работе; профессиональная подготовка социальных работников; государственные образовательные стандарты.

Profatylova K. S. The Professional Training Of Social Workers In The Higher Educational System Of Ukraine

The article reveals the actuality and the necessity of the professional training of specialists of the „Social work” speciality in the higher educational institutions of Ukraine, displays the historical aspect of the appearing of the „Social worker” profession. It characterizes the content of the main structural components of the multi-levelled system of social workers’ professional training in the Ukrainian higher educational institutions, of the educational and

qualification levels of junior specialist, bachelor, specialist and master, and specifies the term of apprenticeship for the obtaining of the each of these levels; proves that social workers' training system in Ukraine is continuous and multi-levelled. It discloses the purpose of the State branch educational standards in the social work sphere and explains the content of the state and regional structural components as the constituents of the mentioned standards. It determines the idea, purpose and the components (substantial, activity, functional, technological, structural and managerial, statutory and regulatory, professionally-personal and monitoring-correctional components) of the social sphere specialists' professional training the obtaining of the higher education by them.

Keywords: social work specialists' training, professional training of the social workers, The State educational standards.

Стаття надійшла до редакції 01.02.2014 р.

Прийнято до друку 28.02.2014 р.

Рецензент – к. п. н., доц. Гаміна Т. С.

УДК 37.013.42: 378.14

О. В. Сватенков

ДОСЛІДЖЕННЯ ВПЛИВУ ХУДОЖНЬО-ТВОРЧОЇ ДІЯЛЬНОСТІ НА АДАПТАЦІЮ СТУДЕНТІВ-ПЕРШОКУРСНИКІВ ДО УМОВ НАВЧАННЯ У ВУЗІ

Вступаючи до вищого навчального закладу, студенти стикаються з рядом проблем, що пов'язані з недостатньою готовністю до нових умов навчання, з руйнуванням роками вироблених установок, навичок, звичок, ціннісних орієнтацій, властивих учням загальноосвітніх шкіл.

Саме тому, перший рік навчання є дуже важливим тому, що в цей час у студента відбуваються емоційно-особистісні та когнітивні зміни – нерідко кількість цих змін перевищує ту, яка припадає на весь період навчання у вищому освітньому закладі. Вони обумовлені ситуацією появи нових і незвичних вимог до першокурсника.

Тому сьогодні перед навчальними закладами стоїть завдання створення умов необхідних для розвитку здібностей і обдарувань першокурсників, формування в них потреб та навичок самоосвіти, як основи успішного навчання у вищій школі.

Адаптація і здатність до неї – це передумова майбутньої активної діяльності, необхідна умова її успіху без відчуття дискомфорту, напруженості та внутрішнього конфлікту особистості з професійним та соціальним оточенням. Тому дослідження цих процесів є дуже важливим і